

Bivališča iščejo

Janko Pintar

70 let je že minilo od takrat, ko je skoraj 90 dražgoških družin sredi mrzle zime v januarju 1942 iskalo prenočišče in začasno bivališče. Družin, pregnanih od svojih toplih ognjišč, prezebljih in prestrašenih. Pa tudi na silo razbitih. Številni otroci so v tistih dneh postali sirote, veliko mater je ostalo brez sinov, več žena brez moža. Domove so nam požgali in pozneje še porušili. Velika in nepopisna je bila bolečina v nas vseh. Naš ata so večkrat rekli: "Mi bomo že nekako, ker pri nas ni nihče padel, kaj pa tiste družine, v katerih jih toliko manjka."

V tistih dneh je bilo zasejanega toliko sovraštva in nasilja, po drugi strani pa izkazane tudi toliko dobrote in pomoči. Čeprav so prve dni po tragediji še viseli nemški plakati, na katerih je med drugim pisalo, da bodo vsakega, ki bo Dražgošanom, ki smo na begu, pomagal, obravnavali kot bandita, so se vendarle našli ljudje, ki so nas s sočutjem in odprtimi rokami sprejeli. Tudi tem še zdaleč ni bilo lahko. Marsikaj so morali potrpeti, ko so delili svoje prostore v hiši z nami. Le malo nas še živi, ki pomnimo, kje in kako so nas izgnance sprejemali pod streho. Menim, da je prav, da je tudi to zapisano.

Naj začnem kar z nam najbližjo vasjo **Rudno**. Andrejčkove (Lušina), ki so nekaj časa stanovali pri sorodnikih v Dolenji vasi, so sprejeli na Lojah (Mohorič). Pri Ambrušču (Eržen) so sprejeli Hkavščove (Jelenc) iz vasi Na Pečeh. Pri Žagarju (Vrhunc) sta stanovali Urbanovi Malka in Rezka (Šmid) ter Zakališnični Marija in Milka (Kavčič). Ko je po vojni dražgoška šola "gostovala" v gasilskem domu na Rudnem, je pri Žagarju stanovala tudi učiteljica Alojzija Jeglič. Pri Skalovcovih (Nastran) so stanovali Mažovi (Šolar), na Prešnikovi žagi Beštovi (Šmid), pri Lovrihu pa Kosmova (Prevc) Franc in Marija. Lukovo družino (Megušar) z Rudna so Nemci preselili v Nemčijo (6. 1. 1943, očeta že prej), v izpraznjeno hišo so se začasno, do konca vojne, oziroma do časa, ko so se lastniki vrnili, vselili Tinetova Franca in Matevž ter Dobretova Micka in njen sin Tone. Pri Roku (Šolar) so sprejeli Bitcovo družino (Kavčič), ki je najprej nekaj časa stanovala pri Bošku in Mlinarju na Češnjici, konec vojne pa je dočkala pri omenjeni družini na Rudnem.

Veliko dražgoških družin je stanovalo **na Češnjici**. Pavelnovi (Jelenc) mama Tončka s hčerjo Maro ter Kovačova (Šmid) mati Lucija s hčerjo Nežo so stanovali pri Prevcu. Tako Pavelnova kot Kovačova družina sta v tragediji ostali brez moške delovne moči (Lucijin sin Johan in Tončkin mož Tomaž sta padla), zato sta med vojno svoji kmetiji v Dražgošah obdelovali skupaj.

Pri Čoču so stanovali Jorcovi (Jelenc), Lojzetova (Lotrič) stari oče in mati (mlajši rod se je začasno odselil v Ljubljano) ter Brinovcova družina (Lotrič) iz dela vasi Na Pečeh.

Hkavščovi (Kavčič) iz vasi Pri cerkvi so stanovali v Erzarjevi hiši v Otokih, zadnja dva meseca vojne pa pri Anžicu na Češnjici. Tja so se preselili zaradi varnosti, kajti takrat v Otokih od Kemperla do Peskarja ni bilo nobene stavbe razen Kovačeve ter prej omenjene Erzarjeve. Konja so Hkavščovi imeli v Skalovcovi "štali".

Šimnovi (Habjan) so nekaj časa stanovali pri Posečniku na Studenem, nato so se preselili na Češnjico v hišo Novakovega Poldeta. Živino so imeli v Prevcovi "štali". Pri Frjanu so stanovali Mihovi (Šo-

lar). Rovtarjevo družino (Thaler) so sprejeli pri Novaku. Tam je leta 1945 umrla Rovtarjeva mama in zapustila pet majhnih otrok.

Na centrali (za Soro, kjer je bila pozneje Alplesova žaga) so stanovali Švebovi (Lotrič), na zadrugi pa Bertovi (Jelenc) in Koritnikovi (Šolar). V tej stavbi sta začasno bivališče dobila tudi Tomaževa mati Marija in njen sin Francelj. Zadruga je bila velika stavba (stala je tam, kjer je zdaj križišče in parkirišče pred Koncem oz. pred pošto), spodaj sta bili trgovina in gostilna, zgoraj je bilo precej sob.

Pri Pintarju so sprejeli Kolendrovo družino (Šolar). Ta je bila že v mesecu dni po begu iz Dražgoš še enkrat hudo prizadeta. Na Golniku je mama umrla zaradi ran, ki jih je dobila med begom na Rovtarici. Tako je ostalo pet otrok brez matere. Da je bila nesreča še hujša, je zbolel še oče in 13. decembra 1942 umrl. Tako je bilo pet otrok sirot.

V Antonovi oziroma Globočnikovi hiši **na Studenem** je zatočišče našla Jakčova družina (Kavčič). Na Studenem sta stanovala tudi Kališnikarjeva (Habjan) oče Janez in žena Meta – menda v Jeralovi hiši, ki je bila prva od Selc proti Železnikom. Oba sta tam tudi umrla.

Precej dražgoških družin je zavetje našlo tudi v **Selcih**. Pikkova družina (Marenk) v Smodinovi hiši (v lasti Blažonovih). Polakovi (Bešter) so stanovali tri mesece pri Spodnjem Ilču, nato so se preselili k Muhovcu v **Lajše**. Še pred koncem vojne so v Dražgošah naredili majhno barako in se vselili vanjo. Moji teti Ivana in Angela Pintar (Gabrški) sta bili nekaj časa pri Jelencu in nato pri Ledrarju. Brinarjevi (Lotrič) so stanovali na Percovi žagi. Tudi ti so še pred koncem vojne v Dražgošah naredili majhno barako. Bolčarjevi (Jelenc) so bili nekaj časa pri Klobovsu v Selcih, nato v Lajšah pri Muhovcu in Lovrinu.

Tomažkovi (Berce) so stanovali v Vidmarjevi bajti v **Rovtu nad Lušo**. Peš so hodili v Dražgoše obdelovat zemljo. Ker je pot vzela veliko časa, so včasih prenočili pri Štihlnu v Lajšah ali Pucniku v **Kališah**. Prvo leto so še sadili krompir, potem so dali nekaj zemlje v najem.

Grogcovi (Lotrič) so najprej nekaj časa stanovali v Selcih pri Figlc, nato dve leti pri Štihlnu v Lajšah,

nato so se vrnili nazaj v Selca k Blažovc, nazadnje so še nekaj časa bivali v Lajšah pri Muhovc.

Markonovi (Lotrič) so stanovali v Zgornjih Lajšah pri Percu. Zelo hitro so naredili barako v Dražgošah. Za božič leta 1944 so že bili v njej.

Primčkovci (Habjan) so stanovali pri Blažku v Kališah, pozneje v Lajšah pri Zgornjem Percu.

Kopčove (Megušar) so sprejeli pri Hkavc v Kališah, kmalu so naredili skromno barako v Dražgošah.

Anžetovi (Šolar) so stanovali v Golobovi hiši **na Praprotnem**.

Maticova družina (Zupanc) je spet imela precej pestro pot. Ko so se z večjo skupino beguncev iz Dražgoš umikali čez močno zasneženo Jelovico za Jamniško goro in od tam proti **Podblici**, so potrkali pri Mihovcu, kjer so jih lepo sprejeli. Pri tej družini so ostali dva dni, nato so se odločili, da gredo v

Martinj Vrh. Mahnili so jo v Selca, na Studeno in po Studenski grapi. V Martinj Vrh so ostali čez zimo pri Mšiču. Spomladi so odšli na Rudno. Stanovali so pri Jorku, živino, kar so jo dobili, pa so imeli v "štali" pri Žagarju. Ko so Nemci v prvih mesecih leta 1943 med drugimi izselili tudi Škovincove s Škovin, so se Maticovi skupaj z živino preselili na omenjeno izpraznjeno domačijo v Železnikih in tam dve leti – do poletja 1945, ko so se lastniki vrnili iz Nemčije – obdelovali tudi zemljo. Ob koncu vojne pa so Jakšovi iz Lajš odšli na Koroško. Tedaj so se Maticovi preselili na Jakšovo kmetijo, jo obdelovali in hkrati začeli graditi barako v Dražgošah, kamor so se kmalu vselili.

Markove (Prevc) so sprejeli sorodniki – Notarjevi **v Podlonku**. Nekaj časa so bivali prav pri njih, nato so se preselili v njihovo hišo k Brvi.

Skupna fotografija Lavfarjeve družine (Lotrič) iz Dražgoš in Žagarjeve družine (Gartner) iz Podlonka, kjer so sprejeli Lavfarjeve (zdaj Kališnikarjeve). **Sprednja vrsta (z leve):** Tone Gartner, Ančka Gartner, Pavle Gartner, Jakob Lotrič. **Srednja vrsta (z leve):** Francka Gartner, Rozka Gartner, Kristina Gartner, Tončka Lotrič, Mihaela Gartner, Julka Gartner, Pavla Gartner. **Zgornja vrsta:** Konrad Lotrič, Polde Lotrič, Jože Lotrič, Lojze Kemperle, Janez Lotrič, Jernej Lotrič, Peter Hudovernik (rejenec Kališnikarjevih). Na fotografiji manjkajo starši obeh družin, pri družini Lavfarjevih še Maks, ki je bil leta 1942, ko je nastala fotografija, nekje v Nemčiji (ujetnik nemške vojske), pri Žagarjevih pa Jože, ki je bil mesarski pomočnik pri Škovincu v Železnikih.

Številno Lavfarjevo (pozneje Kališnikarjevo) družino so sprejeli pri Žagarju v Podlonku. (Mimogrede, moški člani Lavfarjeve družine so bili zelo dobri in iskani furmani.) Tudi Žagarjeva družina je bila zelo številna.

Štihelnovi (Frakelj) so stanovali v Selcih pri Mihc, Mžorarjevi (Lotrič) pa v **Dolenji vasi** pri Bezjaku.

Gobovcova družina (Luznar) je stanovala v Selcih pri Jorkcu.

Kosovi (Bertoncelj) so pet let stanovali pri Kocjanu v **Bukovščici**, nato pa še pet let pri Alešu **na Češnjici pri Podnartu**. V obeh krajih so obdelovali zemljo, nato so si na Češnjici pri Podnartu zgradili hišo. V Dražgoše se ni vrnila tudi Gosarjeva družina, ki se je zatekla v okolico Trziča in se pozneje tam naselila.

V **Železnikih** so med drugim sprejeli: pri Talarju Pstotne (Marenk), pri Peskarju (Berce) družino Peskarjeve Lenke (Kavčič), pri Kemperlu pa Martincove (Ambrožič) in družino Pavline Ambrožič.

Zatočišče sta našli v Železnikih tudi Tmincova družina (Eržen) in družina Jakoba Potočnika iz Spodnje Gabrce.

Megušarjevi (Fajfar) so nekaj časa stanovali pri Spodnjem Pircu v Lajšah, nato so se preselili k **Sv. Tomažu** k Luku.

Tavodni (Fajfar) so šli med vojno v Ljubljano in pozneje v bližino Novega mesta.

Nekaj družin je našlo zatočišče tudi **na Jamniku**. Grogovcove iz Jelenšč (Lotrič) so sprejeli v Pstoti. Ožbicovi (Habjan) so stanovali pri Urbanovcu. Naša družina se je v februarju 1942 preselila k Pravharju, do takrat smo bili pri Gotnarju v Podlonku. Blažicovi so stanovali pri Urbanicu.

27. februarja 1944 so Nemci požgali Jamnik. Grogovcovim, Ožbicovim in nam je pogorelo vse, kar smo v dveh letih spravili skupaj.

Grogovcovi so kmalu začeli graditi barako v Dražgošah. Ožbicove so sprejeli pri Mlinarju v Podblici.

Tudi nas otroke izgnance so povsod lepo sprejeli. To govori tudi ta slika z Jamnika (jeseni 1943). Spredaj stojita (od leve) Miklavžova Tine in Karel iz Dražgoš. V zadnji vrsti (z leve) Jernejčkov Miha z Jamnika, Miklavžov Janko iz Dražgoš, Pravharjev Francelj, Petračov Stanko in Mežnarjev Jože (vsi trije z Jamnika).

Mi smo za en mesec našli zatočišče pri Zakovniku v Podblici. Potem so nas povabili Markcovi z Rudna. Vabilo smo radi sprejeli, saj je bilo od tam bliže in tako lažje obdelovati zemljo v Dražgošah.

Blažicovim takrat ni pogorelo. Doletela pa jih je drugačna, še hujša nesreča. Očeta Janeza Kavčiča je 19. 3. 1945 med obstreljevanjem Jamnika s topovi z Dobrave ubil drobec granate.

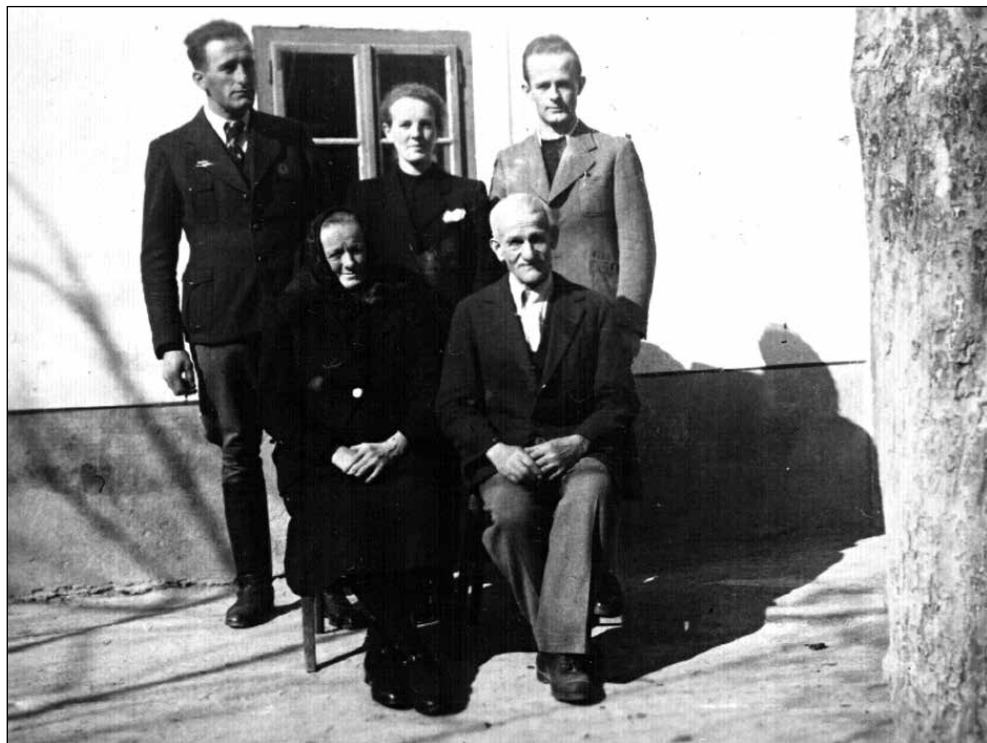
Iz teh sosednjih vasi smo torej hodili ob ugodnem vremenu obdelovat zemljo nazaj v Dražgoše. Skoraj vse njive so bile obdelane in travniki pokošeni. Tisti, ki so imeli konje, so se peljali do Rudna, naprej pa peš, s koši na hrbtu. Navzdol pa spet peš, da so konji manj trpeli. Ceste v Dražgoše ni bilo, pot pa slaba, vsa raztrgana od nalivov, polna kamenja. Nihče je med vojno ni popravljal in vzdrževal.

Takrat je zelo primanjkovalo hrane, vsak kilogram krompirja je prav prišel. Sadili smo tudi koro, ki je prej nikoli nismo.

Poleti je bilo včasih tudi zelo težko zaradi policijske ure. Večkrat smo morali še ob soncu končati spravilo sena, da smo prišli pravočasno v dolino, na svoj začasni dom.

Moja žena Kati se še dobro spominja dogodka, ko so se enkrat prepozno vrnili s konjem in vozom v Selca. Takrat so imeli nemški žandarji postojanko tudi v šoli, ki je bila obdana z bodočo žično ograjo. Pred šolo so imeli na cesti rampo (premikajočo pregrado, jezdeca), ki so jo čez dan odstranili, proti večeru pa spet postavili. Torej, ko so se pripeljali do šole, je bila čez cesto že rampa. Nemci so poklicali voznika (strica Toneta) z voza. Na cesti je moral na ukaz legati in vstajati, tisti, ki so bili na vozu, pa so trepetali, da ga ne bi ustrelili. Naposled so rampo le odstranili in jih srečno spustili naprej s strogim opozorilom, naj se jim kaj takega ne pripeti več.

To se jim nikoli več ni zgodilo, kajti strah in grozovit dokaz v Dražgošah, česa vsega je zmožen s sovra-

Žalujoča Šimnova (Habjan) Minka (zadaj na sredini) med bratoma Janezom (levo), ki je pozneje še padel, in Petrom (desno). V prednji vrsti njihova starša Miha in Antonija. Fotografirano med vojno pred Poldetovo hišo na Češnjici.

štvom prepojen človek, sta bili dovolj močni prepreki za kaj takega. Pa tudi črne obleke, ki so v tistih vojnih mesecih in letih preplavile Selško dolino, so govorile svoje. Moški, ki so žalovali ob smrti bližnjih, so nosili le črne kravate ali črn trak na suknjiču, ženske so bile odete povsem v črno. Življenjske sopotnike in najbližje sorodnike so žalovali eno leto (npr. žena moža ali obratno), brate ali sestre pol leta. Zaradi grozot je bilo takrat ženske v črnem opaziti na vsakem koraku. Npr. Šimnova (Habjan) Minka iz Dražgoš je med vojno žalovala štiri brate, takoj po vojni pa še enega.

A vendarle ni bilo vse le v črnem. Rojevalo se je tudi življenje. Kar devet dražgoških žena je v času, ko so skupaj z družinami zapuščale vas, pod srcem nosilo še nerojene otroke. Ti so se tako rodili v izgnanstvu, prav letos pa praznujejo 70 let življenja.

- Franciška Jelenc, Hkavščova, je 28. 2. 1942 rodila sina Janka na Rudnem pri Ambrušču.
- Rozalija Lotrič, Brinarjeva, je 21. 3. 1942 rodila hčer Mici v Selcih na Percovi žagi.
- Ivanka Marenk, Pstotna, je 6. 4. 1942 rodila sina Ivana pri Talarju v Železnikih.
- Meta Šolar, Mihova, je 10. 5. 1942 rodila sina Lojzeta pri Frjanu na Češnjici.
- Marija Jelenc, Dobretova, je 10. 6. 1942 rodila sina Toneta pod Grivo v Železnikih (+18. 5. 1971).
- Neža Jelenc, Jorcova, je 10. 7. 1942 rodila sina Vinca pri Čoču na Češnjici (+27. 10. 2008).
- Pavla Lotrič, Lojzetova, je 19. 7. 1942 rodila hčer Anico v Ljubljani.
- Antonija Lotrič, Brinovcova, je 22. 7. 1942 rodila sina Mineta pri Čoču na Češnjici.
- Marija Šolar, Koritnikova, je leta 1942 (prvi meseci tega leta) rodila hčer Rezko na Češnjici (+1943).

Zbrane slike in zgodbe torej pričajo o dvojem. Na eni strani o nečloveških grozotah in trpljenju, ki ga je povzročila izguba domov in sorodnikov, na drugi strani pa o neizmerni dobroti in potrpljenju, ki smo ga bili deležni pri družinah, ki so nas sprejele. Beseda "hvala" je tudi po tolikih letih premalo. Naj bo pa ta članek vsaj majhen poklon njihovi dobroti.

Podatke sem zbral s pomočjo ljudi, ki so kot viri navedeni spodaj, in se jim najlepše zahvaljujem. Če sem koga pomotoma zgrešil, se opravičujem. Je pa od dogodkov minilo že toliko časa, da se nekatere stvari nahajajo že v najbolj oddaljenih kotičkih spomina in zato obstaja tudi možnost pomanjkljivosti ali napak. Če jih morda opazite, prosim sporočite, da jih popravimo prej, kot senca dokončno zagrne spomin še zadnjih prič dogodkov.

Janko Pintar

Besedilo sooblikoval: Rok Pintar

Viri:

Spomini avtorja članka in njegove žene Kati ter podatki, ki so jih posredovali Tone Lušina, Mine Lotrič, Franc Kavčič, Minka Habjan, Jože Šolar, Ludvik Jelenc, Slavka Jelovčan, Venči Frakelj, Marica Šurm, Franc Zupanc, Mira Kavčič, Pavla in Vinko Rejc, Slavka Lušina, Marija Šlibar, Tone Megušar, Neža Kos, Rado Lotrič, Rezka Potočnik.